

Fortiden, landmanden og arkæologen

Af Peter Gæmelke, formand for Dansk Landbrug

Mange landmænd har ligesom den øvrige del af befolkningen en interesse i at udforske og bevare vidnesbyrdene om fortiden. Men der kan opstå konflikter mellem beskyttelsen af fortidsminderne og landbrugsdriften. Derfor er information, forståelse og dialog helt centrale nøgleord, hvis der skal findes løsninger til gavn for både landbrugserhvervet, forhistorien og samfundet.

I midten af 1990'erne gik arbejdet med at anlægge en ny motorvej mellem Kolding og Esbjerg i gang. Motorvejstracéet gik på en strækning over min ejendom, og derfor var jeg også en af de landmænd, der blev berørt, da man under arkæologiske udgravninger i forbindelse med motorvejsarbejdet fandt spor af det 10 - 15 km lange "Trældige", der løber i grænseområdet mellem Vejle og Ribe Amter.

I den forbindelse blev jeg kontaktet af det lokale museum og fik på den måde mulighed for at følge arbejdet med udgravningerne og blive vidne til de spændende fund – samtidig med, at det lykkes at finde en løsning, der tilgodeså både udgravningerne og mine landbrugsaktiviteter i området.

For mig var det utroligt spændende pludselig at få kendskab til dette unikke arkæologiske fund på min ejendom og få et indblik i, hvordan arkæologerne arbejder, samtidig med at jeg følte, at der var forståelse for de hensyn, jeg som landmand var nødt til at tage for at kunne sikre min produktion.

Landmanden og kulturhistorien

Denne lille historie afspejler, hvordan det kan være til glæde for alle parter, når der gøres et spændende arkæologisk fund på en landbrugsejendom. Og historien slår også en for mig meget vigtig pointe fast - nemlig at vi som landmænd i lige så høj grad som den øvrige befolkning har en interesse i, at udforske og bevare vidnesbyrdene om vores fortid.

Som landmænd har vi det privilegium, at vi ejer og forvalter en stor del af det danske land. Det gør vi først og fremmest i kraft af vores erhverv, hvor markerne og de omkringliggende naturområder er den vigtigste del af vores produktionsapparat. Uden

jorden er der ingen mulighed for at drive landbrug, og vores mulighed for indtjening hænger derfor uløseligt sammen med, at vi har mulighed for at anvende arealerne økonomisk optimalt.

Når det er sagt, er det også en kendsgerning, at få danskere i dag har den samme tilknytning til det sted de bor, som landmænd. Ofte har en bedrift været i familiens eje i generationer, og det giver en særlig følelse af ansvar og interesse for området. Det gælder både landbrugsjorden, naturværdierne og ikke mindst de kulturelle værdier i et område. Fra stenalderen og frem til i dag er det bønderne, der har formet landet, og det Danmark, vi ser og holder af i dag, er i høj grad et resultat af årtusinders landbrugsdrift.

Som landmænd er vi derfor ofte fanget i et skisma mellem ønsket om at forbedre og bevare de natur- og kulturværdier, der er på vores ejendomme, og behovet for at optimere vores produktion. Heldigvis er disse ting ikke altid hinandens modsætninger - ofte går de hånd i hånd som fx opretholdelsen af de såkaldte "halvkulturarealer" – enge, heder og overdrev - som ikke er muligt uden den pleje, som landmanden og hans dyr kan udføre.

Men engang imellem er der selvfølgelig modstridende interesser. Det gælder fx i tilfælde, hvor der er underjordiske arkæologiske levn på jorder, der indgår i en moderne landbrugsomdrift. I og med at vi er nødt til at foretage jordbehandling og løbende anlægge nye staldbygninger for at sikre tidssvarende forhold for vores dyr, kan vi også komme til at forrette skade på de fortidslevn, der ligger gemt i jorden. Og så er det helt centralt at finde løsninger, som både tilgodeser landmandens, arkæologens og det øvrige samfunds interesser.

Økonomiske konsekvenser

Som udgangspunkt tror jeg ikke, at der er nogen af mine kolleger som ikke mærker en følelse af spænding og interesse, hvis de under arbejdet på deres bedrifter støder på levn fra fortiden. En nysgerrighed og et ønske om at vide, hvad der er sket og hvem, der har levet lige her, hvor de nu selv arbejder og lever. Men desværre kan den indledende interesse hurtigt blive afløst af en frygt for, hvilke konsekvenser en sådan hilsen fra fortiden kan få for de planer, der er lagt for nutiden og fremtiden.

Et arkæologisk fund kan betyde, at planlagt arbejde i værste fald forsinkes i lange tider. Det kan måske synes overkommeligt, hvis der er tale om jordbehandling på en enkelt mark. Men er det byggeriet af en ny svinstald, der stoppes eller større arealer, der må tages ud af den planlagte omdrift, kan det få store konsekvenser. Aftaler med håndværkere skal aflyses, byggetilladelser genansøges, planlagte investeringer og ikke mindst afkastet af dem skydes ud i fremtiden - alt sammen med økonomiske konsekvenser for den enkelte landmand.

Økonomiske konsekvenser opleves også med bestemmelserne i museumsloven om finansiering af arkæologiske undersøgelser. Hvor det tidligere var en samfundsopgave at finansiere de arkæologiske undersøgelser, kan det nu være den enkelte landmand, der skal betale regningen. Det er svært at forstå rimeligheden af, hvorfor det er én person, der skal lide økonomisk under varetagelsen af en opgave, der handler om vores fælles kulturarv.

Det er unfair overfor den landmand, der skal betale, men det er i lige så høj grad unfair overfor de kulturværdier, som det er i alles interesse af beskytte. Jeg tror, der er mange landmænd, der tænker sig grundigt om, inden de ringer til det lokale museum og anmelder et fund. Så det, der kunne have været en spændende og lærerig oplevelse, bliver nu en besværlig og byrdefuld sag.

Landmanden og arkæologen

I dette krydsfelt mellem økonomi, erhverv, kultur og fortiden står en række enkeltpersoner, hvis fælles interesse det er at få tingene til at fungere. Det er landmanden og hans familie på den ene side og

arkæologerne og andre fagfolk på den anden. Hvis disse parter fra starten af opfatter hinanden som modspillere, er der ingen tvivl om, at det kan blive både besværligt og omkostningstungt for alle. Derfor må det handle om fra starten af at prøve at sætte sig ind i, hvordan den anden part tænker – og ikke mindst, hvorfor han tænker, som han gør.

Jeg er blevet spurgt om, hvordan vi som landmænd opfatter arkæologerne og deres rolle, men et lige så vigtigt og relevant spørgsmål er: hvordan opfatter arkæologen landmanden? Første skridt til at opnå et succesfuldt samarbejde må være, at prøve at forstå hinandens situation og udgangspunkt. Hvis landmanden fra den allerførste kontakt til museer og arkæologer mærker en forståelse for den situation han står i, og ikke blot føler sig uberettiget stemplet som en, der ødelægger og forstyrrer fortiden, vil han uden tvivl også lettere kunne se, at arkæologen ikke blot agerer ud fra egen interesse, men ud fra et ønske om at bevare fortiden for vores allesammens skyld.

Omvendt er det også vigtigt, at landmanden har forståelse for, at den opgave, der varestages af arkæologerne, har et formål, der rækker ud over de konsekvenser, det kan få på den enkelte bedrift. At det ikke blot handler om at afdække fortiden, men også at sikre at denne viden bringes videre ud i fremtiden.

Forståelse og dialog

Derfor ligger der en stor opgave i, at skabe denne gensidige forståelse, og jeg er ikke i tvivl om, at den bedste måde er gennem information og dialog – og ikke mindst set fra landmandens side: inddragelse i processen. Som med alle andre projekter, der sættes i gang, er den sikre opskrift på fiasko, at tage beslutninger uden inddragelse af den lodsejer, der skal lægge jord til. Hvis man i stedet tager alle parter med fra starten og lytter til ønsker og behov, er sandsynligheden for et vellykket projekt langt større. Det gælder i lige så høj grad for en arkæologisk udgravning, som det gælder for et projekt om etablering af et naturområde eller anlæg af et stisystem.

Samtidig er det også vigtigt, at der sker en reel afvejning af interesser. Både beskyttelsen af kulturarven og landbrugserhvervets aktiviteter er

værdifulde for vores samfund. Og med den begrænsede ressource landbrugsjorden er, vil det være nærliggende at finde en balance mellem hvor og hvor meget, der skal udgraves og undersøges, og hvilke fortidsminder, der kan forblive skjult i de kommende århundreder.

I stedet kan man så overveje at få en aftale i stand med landmanden om, at han foretager en mere skånsom dyrkning på områder, hvor der kan være arkæologiske interesser. Sådanne tiltag er der ikke mange af i dag, men hvis samfundet er parat til at tage ansvar for denne opgave og være med til at løfte den økonomisk, er jeg sikker på, at det er muligt at finde brugbare løsninger.

Information om beskyttelse

Et andet aspekt er beskyttelsen af de kendte fortidsminder, der findes i det åbne land – og også her spiller information en helt central rolle. Ligesom med naturværdier er der meget stor forskel på, hvor godt kendskab de enkelte landmænd har til tilstedeværelsen og værdien af historiske spor på deres ejendomme. Den allerførste forudsætning for, at landmanden aktivt kan gå ind i en beskyttelse eller pleje er, at han er klar over tilstedeværelsen af det arkæologiske levn på hans jord, hvad han kan gøre for at beskytte det og ikke mindst hvorfor beskyttelsen er så vigtig. Og her er det helt centralt, at vi har myndigheder og forvaltning med som sparringspartnere.

I den sammenhæng kan fremhæves mange amters store arbejde med at informere lodsejere om forekomsten af fortidsminder på deres ejendom,

hvilket desværre ikke altid har været nok til at sikre overholdelsen af 2-meter beskyttelseslinjen omkring fortidsminder. I den forbindelse har vi forsøgt at informere vores medlemmer om, hvorfor det er vigtigt ikke at køre for tæt på fortidsminderne med jordbehandlingsmaskinerne, og vi håber, at dette har en effekt.

Formidling

Fra landbrugserhvervets side bakker vi fuldt ud op om øget oplysning til landmanden – og alle andre borgere – om tilstedeværelsen af kulturspor, og de erfaringer vi har fra naturområder giver et fingerpeg om, at det kan betale sig. Derfor vil landbruget også gerne være med til at fremme formidlingen af kulturhistorien til resten af befolkningen. Mange fortidsminder ligger på landbrugsjord, og til flere af dem er der i dag offentlig adgang. Det kan enten være som led i en enkeltstående aftale med den pågældende landmand, eller fordi et anlæg ”Spør i landskabet” går forbi en gravhøj eller et andet fortidsminde. Langt de fleste landmænd vil gerne vise de værdier de har på deres ejendomme frem – det handler bare om, at finde en balance, så der også tages hensyn til landbrugsproduktionen, privatlivets fred og naturværdierne på ejendommen.

Hvad enten vi er landmænd, arkæologer eller borgerne på søndagsudflugt i det skønne danske kulturlandskab, så har vi alle sammen et ansvar for at bevare fortiden og forme fremtiden. Det kan ikke undgås, at der hen ad vejen kommer konflikter mellem modsatrettede interesser – ikke mindst i et lille land som Danmark –, men al erfaring viser, at med information, dialog og gensidig forståelse, så er man godt på vej til at skabe resultater, der kan tilgodese flest mulige interesser.